

Muzeum Historyczne w Lublinie

ROSJA.

IMPERIUM

ZBRODNI

LUBIN 2024

ROSJA. IMPERIUM ZBRODNI

LUBIN 2024

WYSTAWA

Rosja. Imperium zbrodni
Park Leśny
23 lutego–30 października 2023
12 marca–11 listopada 2024

Pomysł i koncepcja:
Opracowanie merytoryczne:

Marek Zawadka
cz. 1 Justyna Karlińska
cz. 2 Justyna Karlińska, Marek Zawadka

Korekta:

Paweł Piotrowski

Tłumaczenie na język ukraiński:

Nataliia Kasian

Opracowanie graficzne:

cz. 1 Jacek Świerad
cz. 2 Marlena Bielecka (nagrobki), Tomasz Pulwer (mapa)

Realizacja techniczna:

cz. 1 Janusz Ogórkiewicz, Krzysztof Koszewski, Jacek Świerad
cz. 2 Andrzej Kobza

Aranżacja i realizacja techniczna części
poświęconej zbrodni katyńskiej:

Maria Jarmużek, Anita Bartosiewicz

Pomoc w realizacji technicznej:

Jakub Łobodziński

bunkier nr 2
Aranżacja, realizacja techniczna i dźwiękowa:
Pomoc w realizacji technicznej:

Dominik Skowroński
Dawid Roszczak, Janusz Ogórkiewicz

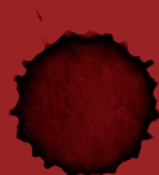
KATALOG

Teksty:
Redakcja:
Korekta:
Opracowanie graficzne i skład:
Fotografie:

Justyna Karlińska
Marek Zawadka
Dorota Gońda
Jacek Świerad
Tomasz Folt (s. 6, 9–13, 22–25, 28, 29, 32, 33, 36, 37, 51, 63)
Karolina Smolarek (s. 20)
Jacek Świerad (s. 8, 9, 16, 18, 19, 21, 24, 26, 27, 30, 31, 34, 35,
38–40, 42–44, 46, 48–50, 52–56, 58, 60, 62)

Wydawca:
Dyrektor:
www.muzeum-lubin.pl
ISBN 978-83-66574-82-3 (druk)
ISBN 978-83-66574-83-0 (pdf)
© Copyright by Muzeum Historyczne w Lubinie, 2024
Lubin 2024

 Muzeum Historyczne w Lubinie

СТЫЧНИЙ

1863–1864

Репресії після Січневого повстання 1863–1864

Після закінчення Січневого повстання починається період посиленних, жорстоких царських репресій проти поляків. Повстанців, які не емігрували, арештовували і засуджували до смертної кари, якщо вони не загинули від тортур, або відправляли в глиб Росії. Їхнє майно було конфісковано. Водночас полякам було заборонено купувати землю у власність. За допомогу повстанцям

Po zakończeniu powstania styczniowego rozpoczyna się okres wzmożonych, brutalnych represji carskich wobec Polaków. Powstańców, którzy nie wyemigrowali aresztowano i skazywano na śmierć. Jeśli nie zmarli w wyniku tortur – zsyłani byli w głąb Rosji. Konfiskowano ich majątki. Równocześnie zakazywano Polakom nabywania ziemi na własność. Za pomoc powstańcom karano całe wsie. Ze szczególnego okrucieństwa wobec powstańców zasłynął generał-gubernator wileński – Michaił Murawjow, nazwany „wieszatielem”. Krwawo tłumił powstanie, potem wprowadził bezwzględny terror, czego ostatecznym świadectwem były zbiorowe, publiczne egzekucje.

...rozpoczęły brutalną rusyfikację Polaków.

W ramach ekspozycji stałej *Okupacja sowiecka Polski 1939–1993*, zlokalizowanej w Parku Leśnym, Muzeum Historyczne regularnie organizuje wystawy czasowe. W 2023 roku była to m.in. wystawa *Rosja. Imperium zbrodni*, przygotowana w 30. rocznicę wycofania Wojsk Federacji Rosyjskiej z Polski oraz pierwszą rocznicę rosyjskiego ataku na Ukrainę.

Z uwagi na bliskie sąsiedztwo z wystawą poświęconą wojnie na Ukrainie, udostępnioną przez muzeum w tym samym czasie, podjęto decyzję o przetłumaczeniu tekstów na język ukraiński.

6

7

Plansze i wielkoformatowe fotografie z najważniejszymi informacjami temat Czerwonego Terroru (1917–1920) i jego brutalnego oblicza wobec Polaków i Ukraińców oraz Wielkiego Głodu (1932–1933), celowo wywołanego na Ukrainie

Wystawa podzielona była na dwie części. Pierwsza, w kontenerze wystawowym, koncentrowała się na największych zbrodniach popełnionych na Polakach do 1945 roku. Część druga, zlokalizowana w bunkrze nr 1, obejmowała interwencję wojsk sowieckich i rosyjskich, także w innych krajach.

Ze względu na spore zainteresowanie oraz ciągle aktualny temat rosyjskiej agresji, zwłaszcza w kontekście wojny za naszą wschodnią granicą, muzeum zdecydowało się na wydłużenie ekspozycji o kolejny rok, zmieniając lokalizację pierwszej części. Zmiany objęły także aranżację.

23 lutego–30 października 2023

12 marca–11 listopada 2024

23 lutego 1940 roku – początek sowieckich deportacji.
Złoty młyn (Pamięć) Narutowo.
10 sierpnia 1940 roku – koniec deportacji, rozpoczęcie
„Czerwonej” (Czerwona) wojny.

Black and white photograph showing a person lying on the ground, possibly a victim of violence, with another person standing nearby. The image is grainy and appears to be a historical document.

Black and white photograph showing a person lying on the ground, possibly a victim of violence, with another person standing nearby. The image is grainy and appears to be a historical document.

Black and white photograph showing a person lying on the ground, possibly a victim of violence, with another person standing nearby. The image is grainy and appears to be a historical document.

Black and white photograph showing a person standing in a snowy or icy environment, possibly a victim of violence, with another person standing nearby. The image is grainy and appears to be a historical document.

Black and white photograph showing two people sitting on the ground, possibly victims of violence, with another person standing nearby. The image is grainy and appears to be a historical document.

Z uwagi na drastyczne fotografie wystawę mogły zwiedzać osoby powyżej 18. roku życia.

А СОВИЕТСКА ОКУПАЦИЯ ПОЛЬСКИ

Освободившая Польшу 1939-1941

Польша была оккупирована, у тому під окупациєю, роти польського ти, катування на в'язнів, висилки депортації в глибокості, депортації тривали весь час, у, і досі невідомо, цей воєни охопили.

місцевими особами с, померло в дорозі онків призвали до

WOJNA POLSKO- BOLSZEWICKA 1919-1920

Польсько- радянська війна 1919-1920

Незабаром після закінчення Першої світової війни починалися спроби поширити комунізм за межі Росії і перетворити європейські країни на радянські республіки. Польща, захищаючи незалежність відомому незалежність, стоїть на заваді імперіалістичній Росії. Демократичні традиції, на основі яких поляки почали відбудову держави, були несумісні з принципами радянської системи. Крім того, кордони між двома країнами не були встановлені, тому війна була неминуча.

За два роки відбувається багато знайомих подій. Найважливіші з них: Київська експедиція - наступ об'єднаних польсько-українських сил проти Червоної армії, Варшавська битва, яка виявилася однією з найважливіших битв в історії, контрнаступ з р. Висли, що визначило позитивний кінець війни, та битви під Комаровим і над Німном.

Польсько-бolszewicka війна, яка поставила крапку на плани раднізації Центральної та Західної Європи, забрала багато життя. Червона армія не щадила нікого, в тому числі і мирне населення. Вони грабували, вбивали і гвалтували. Особливо жорстоко поводитися з офіцерами, яких часто вбивали на фронті. З тими, хто не вбили, поводитися особливо жорстоко. Вони закидали різноманітних знущань. Їх примушували до тяжкої фізичної праці, морили голодом, застосовували до них колективну відповідальність, тортували.

Масштаби звірства червоноармійців вражали. Точна кількість жертв війни невідома. Загибло понад 330 тис. польських воєнів, близько 50 тис. було ув'язнено у трудових таборах, у тому числі жінки. Після війни майже 32 тис. повернулися на батьківщину.

Туż po zakończeniu pierwszej wojny światowej rozpoczynają się próby szerzenia komunizmu poza granicami Rosji oraz przekształcania europejskich państw w republiki sowieckie. Polska, broniąc swej niedawno odzyskanej niepodległości, staje na przeszkodzie imperialistycznej Rosji. Tradycje demokratyczne, w oparciu o które Polacy zaczęli odbudowę państwa, były nie do pogodzenia z zasadami sowieckiego ustroju. Ponadto granice między obu państwami nie zostały ustalone, dlatego wojna była nieunikniona.

W ciągu dwóch lat dochodzi do wielu znaczących wydarzeń. Najważniejsze z nich to wyprawa kijowska - ofensywa połączonych sił polsko-ukraińskich przeciwko Armii Czerwonej, Bitwa Warszawska, która okazała się jedną z najważniejszych bitew w historii, kontruderzenie znad Wierpra przesądające o pozytywnym zakończeniu wojny oraz bitwy pod Komarowem i nad Niemnem.

Wojna polsko-bolszewicka, która położyła kres planom sowietywizacji Europy Środkowej i Zachodniej, pochłonęła wiele ofiar. Armia Czerwona nie oszczędzała nikogo, także cywilów. Grabila, mordowała i gwałciła. Ze szczególnym okrucieństwem traktowani byli oficerowie, których bardzo często mordowano jeszcze na froncie. Ci, którzy przeżyli doznali olbrzymich cierpień. Znęcano się nad nimi na wiele sposobów. Zmuszano do katorżniczej pracy fizycznej, głodzono, stosowano wobec nich odpowiedzialność zbiorową, poddawano torturom.

Skala bestialstwa, którego dopuszczała się Armia Czerwona, była porażająca. Dokładna liczba ofiar wojny nie jest znana. Zginęło ponad 330 tys. polskich żołnierzy, w łagrach uwięzionych zostało ok. 50 tys. jeńców, w tym kobiety. Po wojnie blisko 32 tys. wróciło do ojczyzny.

1937-1938

ка ція 1938

ніх справ
№ 00485,
нищення
адміністрації.

системної
військової
інженерки,
і - селяни,
спресовані
комуністи.

рішеннями
їх негайно
ах і таборах
хочаби доля
жени і дітей.

в їх Західній
циренили на
закого Сонту.
ічної чистки.
мав прізвище
нам, вбивали.
аний геноцид.

ції» невідома.
С того періоду,
ути до 200 тис.

Варшаві, яка діяла
закупками.

Na mocy rozkazu nr 00485 z 11 sierpnia 1937 roku, wydanego przez Ludowego Komisarza Spraw Wewnętrznych Nikolaja Jeżowa, a zatwierdzonego przez Stalina, rozpoczyna się masowa eksterminacja Polaków będących obywatelami radzieckimi.

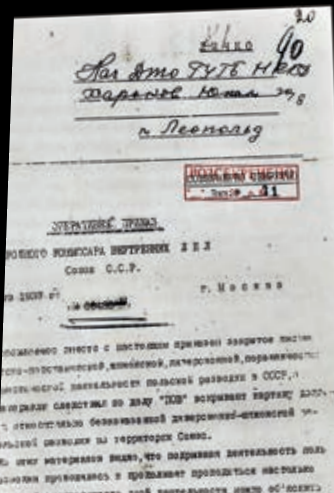
Początkowo, pod pretekstem przynależności do nieistniejącej struktury szpiegowskiej - Polskiej Organizacji Wojskowej*, mordowano działaczy politycznych, urzędników, nauczycieli, katolickich księży, potem już wszystkich - chłopów, robotników, rzemieślników. Represje objęły nawet zasłużonych komunistów.

Aresztowanych dzielono na dwie kategorie. Na podstawie fikcyjnych zarzutów zakwalifikowanych do pierwszej kategorii natychmiast rozstrzeliwano, pozostałych - zamykano w więzieniach i łagrach z wyrokiem od 5 do 10 lat. Podobny los spotykał rodziny skazanych, zwłaszcza żony i dzieci.

Deportacje oraz masowe mordowanie Polaków z terenów zachodniej Ukrainy rozpoczęły się już w 1935 roku, następnie rozciągnęły na Białoruś i pozostałe tereny Związku Radzieckiego. W 1937 roku przybrały cechy typowej czystki etnicznej. Represje dotknęły także inne narody. Mordowano wszystkich mających nazwisko o polskim brzmieniu. Było to zaplanowane i zorganizowane ludobójstwo.

Liczba ofiar „operacji polskiej” nie jest znana. Historycy badający zbrodnie NKWD z tamtego okresu uważają, że mogło być ich nawet 200 tys.

* Polska Organizacja Wojskowa z centralą w Warszawie działająca w latach 1914-1921, zabójcza i kierowana przez Józefa Piłsudskiego.

Pierwsza strona kopii rozkazu nr 00485 otrzymanego przez oddział NKWD w Charkowie
Źródło: Domena publiczna

Pierwsza strona kopii rozkazu nr 00485, otrzymanego
z GU NKWD w Charkowie
Źródło: Сусіпніне надбання

Ekshumacja zwłok żołnierzy polskich z 4. Armii wziętych do niewoli przez bolszewików i żywcem zakopanych pod Słonimem, 15 stycznia 1920 rok
Źródło: Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego
Ekshumacja zwłok polskich żołnierzy 4. Armii, wziętych u bolszewickiej niewoli i żywcem pochowanych pod Słonimem, 15 stycznia 1920 roku
Źródło: Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego

Opis pod zdjęciem:

Ekshumacja zwłok żołnierzy polskich z 4. Armii wziętych do niewoli przez bolszewików i żywcem zakopanych pod Słonimem, 15 stycznia 1920 rok
Źródło: Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego

MASOWE ZBRODNI NA POLSKICH WIĘŹNIACH POLITYCZNYCH LATO 1941

Масові злочини проти польських політв'язнів літо 1941

Після нападу Імперії на СРСР НКВД масово вбивав полонених в усьому СРСР, особливо на Східній Україні, у Прибалтиці та в Молдові. Відбувалися масові страти, щоб не давати вогнищ опору. Полонених вбивали розстрілюючи, тачками, кулями. Були, що в переміщенні камери вбивали гранатами, а камери, заповнені в'язнями, загорялися.

З особливим жорстокістю їх вбивали і під час евакуації, не перестаючи на шляху до смерті. Були масові, масові райони, масові десятки кілометрів на довжину, масові від часів масової переміщення у багатьох випадках до смерті.

Майже 40 тис. осіб утримувалися в таборі на території Республіки Східної Польської території. Наприклад, що від час масового знищення загинуло від 20 до 30 тис. у в'язнях.

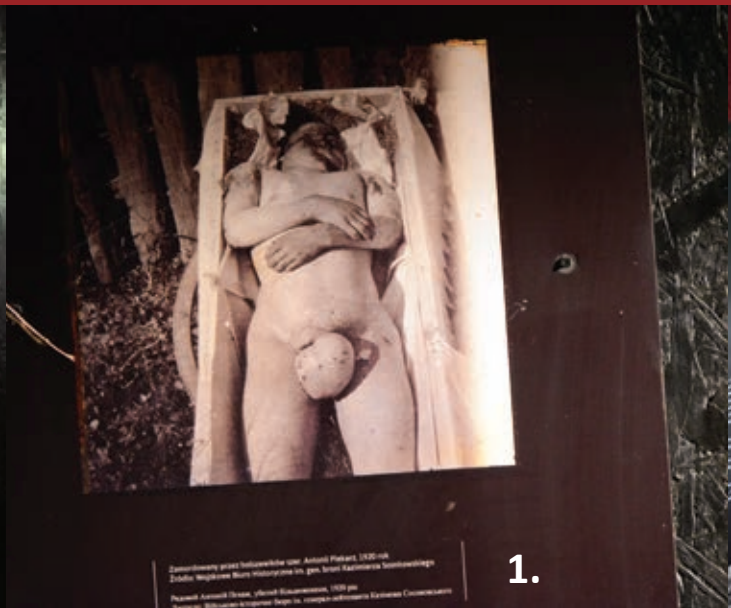
Po ataku Niemiec na ZSRS, NKWD w pośpiechu dokonuje zbrodni we wszystkich więzieniach znajdujących się na Kresach Wschodnich, w krajach bałtyckich i w Mołdawii. Odbywają się masowe egzekucje, pomimo iż nie wszyscy mają wyrok śmierci. Więźniowie są pośpiesznie rozstrzeliwani. Zdarza się, że do przepelnionych cel wrzucane są granaty, a cele wypełnione ciałami zamurowywane.

Ze szczególnym okrucieństwem więźniowie mordowani są także podczas ewakuacji, które przeobrażają się w „marsze śmierci”. Brak wody, głodowe racje żywnościowe, pokonywanie dziesiątek kilometrów dziennie, upadek podczas marszu powodowały śmierć w bardzo wielu przypadkach.

W więzieniach, na okupowanych przez Sowieków polskich terenach, przetrzymywano blisko 40 tys. osób. Szacuje się, że w masowej zagładzie życie straciło od 20 do 30 tys. więźniów.

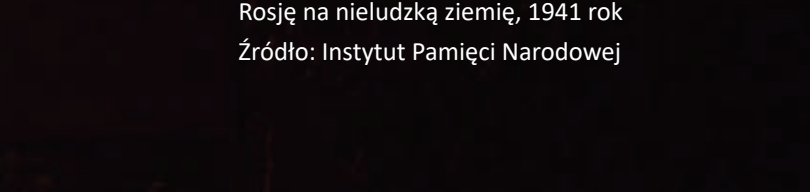
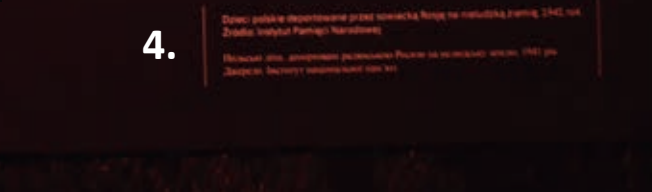
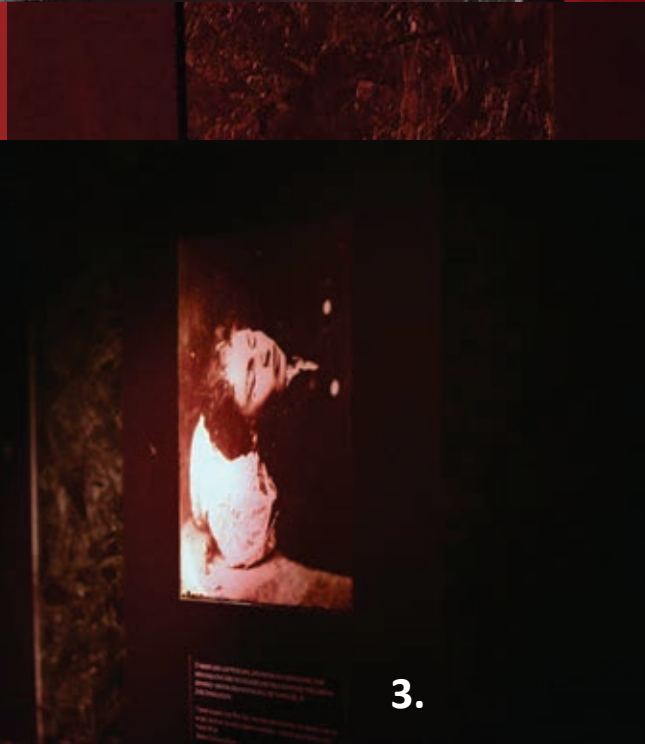
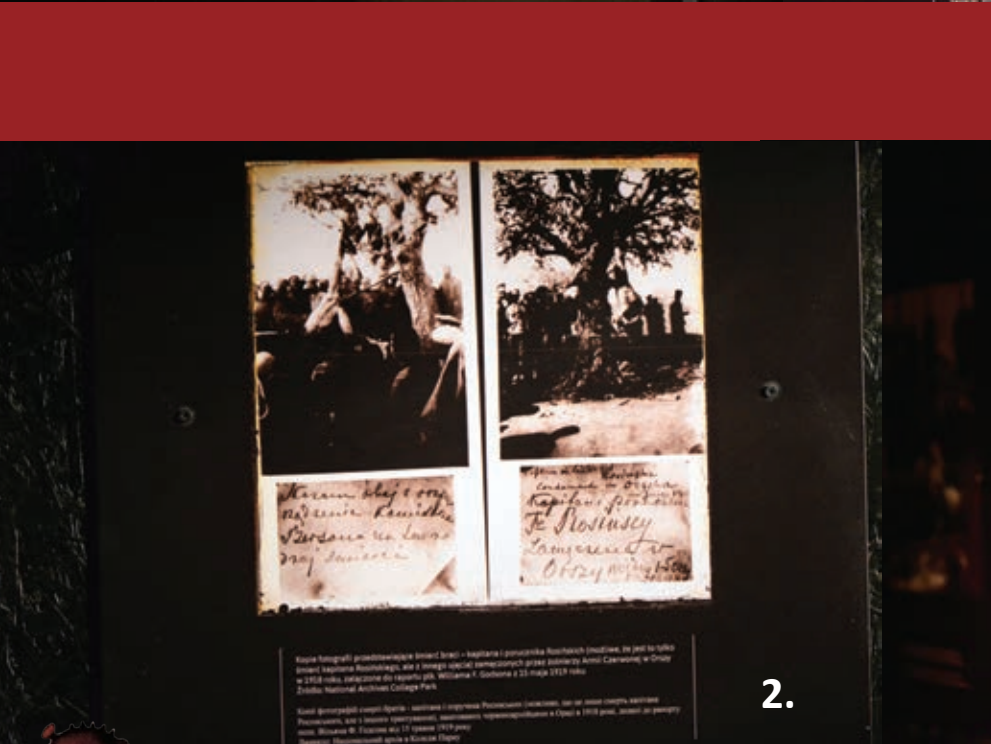
W kontenerze ekspozycyjnym umieszczono plansze dotyczące takich wydarzeń jak:

- **Rzeź Pragi (1794)** – jedno z najtragiczniejszych zdarzeń powstania kościuszkowskiego, w wyniku którego zamordowanych zostało blisko 20 tys. cywilów,
- **represje po powstaniach listopadowym (1830–1831) i styczniowym (1863–1864)**, które doprowadziły do nasilających się prześladowań Polaków, przekształcających się w brutalny terror oraz rusyfikację,
- **wojna polsko-bolszewicka (1919–1920)**, w trakcie której Armia Czerwona popełniła liczne zbrodnie o przerażającej skali,
- **„Operacja polska” (1937–1938)** – masowe deportacje i mordy, a w efekcie czystka etniczna, czyli zaplanowane i zorganizowane ludobójstwo,
- **agresja sowiecka i okupacja Polski (1939–1941)**, która po wkroczeniu Armii Czerwonej wiązała się z powszechnym terrorem wobec społeczeństwa polskiego, co dotknęło ponad 450 tys. Polaków,
- **masowe zbrodnie na polskich więźniach politycznych (lato 1941) na Kresach Wschodnich, w krajach bałtyckich i Mołdawii.**

Opisy pod zdjęciami:

1. Zamordowany przez bolszewików szer. Antonii Piekarz, 1920 rok
Źródło: Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego
2. Kopie fotografii przedstawiające śmierć braci – kapitana i porucznika Rosińskich (możliwe, że jest to tylko śmierć kapitana Rosińskiego, ale z innego ujęcia) zamęczonych przez żołnierzy Armii Czerwonej w Orszy w 1918 roku, załączone do raportu płk. Williama F. Godsona z 15 maja 1919 roku
Źródło: National Archives College Park
3. 17-nastoletni polski uczeń Michał Landy. Landy znajdował się w czołówce procesji i został trafiony kulą w chwili, kiedy niósł krzyż podjęty przez niego z rąk zranionego innego uczestnika demonstracji – zakonnika, zdjęcie autorstwa Jaros Linde, 9 kwietnia 1861 rok
Źródło: Domena publiczna
4. Dzieci polskie deportowane przez sowiecką Rosję na nieludzką ziemię, 1941 rok
Źródło: Instytut Pamięci Narodowej

WEZEL KATYŃSKI

RĘCE OFIARY ZWIĄZANE ZA PLECAMI

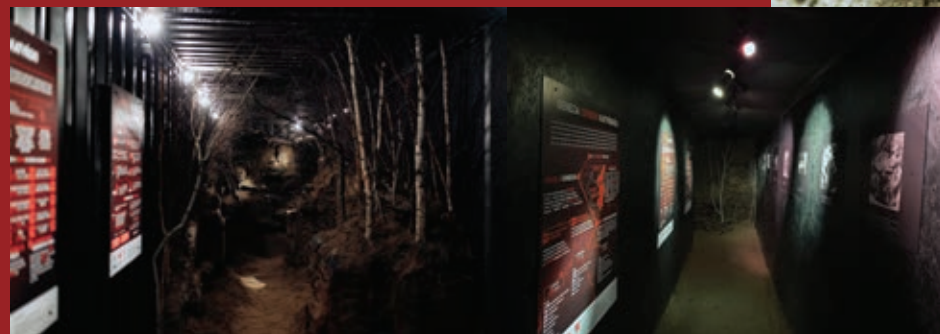

Znaczną przestrzeń zajmowała aranżacja masowego grobu, w którym spoczywają wywiezieni i zamordowani przez NKWD w 1940 roku oficerowie Wojska Polskiego i Policji. Łącznie liczba ofiar przekroczyła 20 tys. Wśród zamordowanych znajdowali się także urzędnicy, ludzie nauki, profesorowie uczelni wyższych i nauczyciele, artyści, lekarze oraz prawnicy.

Tablice zawierające najważniejsze informacje
na temat zbrodni katyńskiej opracowane
przez Instytut Pamięci Narodowej

Modlitwa odmawiana przez lektorów
oraz dźwięki strzałów płynące z głośników
potęgowały nastrój powagi towarzyszący
zwiedzającym wystawę.

Zbrodnia katyńska w nowej lokalizacji
(bunkier nr 2) i częściowo zmienionej
aranżacji (2024 rok)

Wystawa przygotowana w oparciu o zbiory własne, pochodzące z domeny publicznej oraz fotografie udostępnione przez Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. Kazimierza Sosnkowskiego.

Część druga, umieszczona w bunkrze nr 1, koncentrowała się na interwencjach wojsk sowieckich i rosyjskich, nie ograniczając się jednak wyłącznie do Polski. Rosja wykorzystuje swoje wpływy i siłę militarną na obszarach, gdzie ma strategiczne interesy, zarówno polityczne, jak i ekonomiczne. Przykłady takich działań obejmują operacje wojskowe, wsparcie dla separatystów, działania w regionach bogatych w zasoby naturalne czy wpływanie na politykę innych państw poprzez różne formy presji.

Zamierzeniem wystawy było przedstawienie w symboliczny sposób zbrodni, których dokonali i nadal dokonują Rosjanie. Po obu stronach umieszczono nagrobki z nazwami państw, które doświadczyły tych tragedii i które wciąż zmagają się z ich skutkami.

Aby wzmocnić przekaz wizualny, ściany wyłożono lustrami, w których odbijały się nagrobki, tworząc iluzję niekończącego się cmentarza.

POLSKA

1919–1920

Wojna polsko-bolszewicka

Tuż po zakończeniu pierwszej wojny światowej rozpoczynają się próby szerzenia komunizmu poza granicami sowieckiej Rosji oraz przekształcania europejskich państw w republiki sowieckie. Polska, broniąc swej niedawno odzyskanej niepodległości, staje na przeszkodzie bolszewickiej Rosji. Tradycje demokratyczne, w oparciu, o które Polacy zaczęli odbudowę państwa, były nie do pogodzenia z zasadami sowieckiego ustroju. Ponadto granice między obu państwami nie zostały ustalone, dlatego wojna była nieunikniona.

W lutym 1919 roku, młode Wojsko Polskie stanęło naprzeciw maszerującej na zachód Armii Czerwonej. Pierwsze starcia miały miejsce na zachodniej Białorusi, gdzie udało się powstrzymać marsz Sowietów i ich odeprzeć.

W ciągu dwóch lat dochodzi do wielu znaczących wydarzeń. Najważniejsze z nich to wyprawa kijowska – ofensywa połączonych sił polsko-ukraińskich przeciwko Armii Czerwonej, mająca na celu odbudowę niezawisłego państwa ukraińskiego, Bitwa Warszawska, która okazała się jedną z najważniejszych bitew

w historii, kontruderzenie znad Wieprza przesądające o pozytywnym zakończeniu wojny oraz bitwy pod Komarowem i nad Niemnem.

Wygrana przez nas wojna polsko-bolszewicka, która położyła kres planom sowietyzacji Europy Środkowej i Zachodniej, pochłonęła wiele ofiar. Armia Czerwona nie oszczędzała nikogo, także cywilów. Grabiła, mordowała i gwałciła. Ze szczególnym okrucieństwem traktowani byli oficerowie, których bardzo często mordowano jeszcze na froncie. Ci, którzy przeżyli doznali olbrzymich cierpień. Znęcano się nad nimi na wiele sposobów. Zmuszano do katorżniczej pracy fizycznej, głodzono, stosowano wobec nich odpowiedzialność zbiorową, poddawano torturom.

Skala bestialstwa, którego dopuszczała się Armia Czerwona, była porażająca. Dokładna liczba ofiar wojny nie jest znana. Łączne straty Wojska Polskiego w walkach o granicę w latach 1919–1920 oszacowano na ponad **250 tys.** żołnierzy, w tym ok. **20 tys.** zginęło straciło życie, a **113 tys.** odniosło rany. W sowieckich łagrach uwięzionych zostało ok. **50 tys.** jeńców, w tym kobiety. Po wojnie blisko **32 tys.** wróciło do ojczyzny.

POLSKA

1939–1941

17 września 1939 roku, bez formalnego wypowiedzenia wojny, ZSRS dokonał agresji na Polskę, wykorzystując jako pretekst rzekomą ochronę ludności białoruskiej i ukraińskiej przed wojskami niemieckimi. W wyniku tych działań zginęło od **3 do 7 tys.** żołnierzy Wojska Polskiego, ponad **20 tys.** zostało rannych, a do niewoli trafiło ponad **240 tys.**, z których połowa zmarła później wskutek niewolniczej pracy.

W wyniku paktu Ribbentrop–Mołotow z 23 sierpnia 1939 roku oraz traktatu o granicach i przyjaźni z 28 września 1939 roku, ZSRS przejął **52,1%** terytorium II RP (Wileńszczyznę, Nowogródzczyznę, Polesie, Wołyń oraz Małopolskę Wschodnią), obejmującego ludność wynoszącą ponad **13,7 mln** osób (najwięcej Polaków i Ukraińców, następnie Białorusinów, Żydów oraz innych mniejszości narodowych).

W latach 1939–1941 Sowieci aresztowali i uwięzili ok. **pół miliona** Polaków, z czego ok. **65 tys.** zostało zamordowanych. W trakcie czterech deportacji (1940–1941), nazywanymi przez Rosjan „dobrowolnymi przesiedleniami”, w głąb Rosji wywieziono od **320 tys.** do **1 mln** mieszkańców przedwojennych terenów II RP, według różnych źródeł. Ponadto, wiosną 1940 roku w efekcie decyzji Politbiura partii Bolszewików, w Katyniu, Twerze, Charkowie, Kijowie i Mińsku, zamordowano **21 768** polskich jeńców wojennych (głównie oficerów zawodowych oraz rezerwy i policjantów).

FINLANDIA

1939–1940, 1941–1944

30 listopada 1939 roku, bez wypowiedzenia wojny, Armia Czerwona zaatakowała Finlandię. **450 tys.** żołnierzy ruszyło w kierunku umocnionej linii Mannerheima, a łączna ilość wojsk wynosiła ok. **760 tys.** Agresja rozpoczęła się od bombardowania Helsinek, Viipuri i kilkunastu innych miast prowadząc do ogromnych zniszczeń i śmierci ludności cywilnej.

W lutym 1940 roku, po przełamaniu obrony przez Sowieców podpisano zawieszenie broni. Konflikt, nazwany wojną zimową, zakończył się w marcu podpisaniem traktatu pokojowego, na mocy którego Finlandia oddała część terytorium, zachowując suwerenność. Pomimo ogromnej przewagi liczebnej i sprzętowej, ZSRS nie odniósł znaczącego zwycięstwa. Przeciwnie – poniósł olbrzymie straty. Po agresji na Finlandię został też wykluczony z Ligii Narodów.

Straty armii fińskiej ocenia się na ok. **26 600 tys.** zabitych i zaginionych, ponad **40 tys.** rannych, z czego **10 tys.** pozostało inwalidami, **1 tys.** wzięto do niewoli. Szacuje się, że ok. **1 tys.** cywilów zginęło w bombardowaniach, a **430 tys.** straciło swoje domy.

25 czerwca 1941 roku ZSRS ponownie zaatakował fińskie lotniska i miasta, na co Finlandia zareagowała wypowiedzeniem wojny z zamiarem odzyskania utraconych w 1940 roku terenów, co wkrótce się udało. Miesiąc wcześniej, Finowie stali się sojusznikami III Rzeszy, uznając to za niezbędne dla swoich interesów. W latach 1942–1943 działania wojenne ustały, a front przyjął charakter wojny pozycyjnej.

W lutym 1944 roku Sowieci rozpoczęli ofensywę w Przesmyku Karelskim. Konflikt zakończył się 4 września 1944 roku – Finowie zmuszeni zostali do podpisania zawieszenia broni, a następnie do rozejmu moskiewskiego, który przywrócił postanowienia traktatu moskiewskiego z 1940 roku, wprowadzając jednak kilka zmian. Traktat przewidywał m.in. utratę części Karelii, Salli i rejonu Petsamo, wypłatę odszkodowań na rzecz ZSRS czy udostępnienie portu w Porkkala na 50 lat. Zmusił też Finlandię do usunięcia niemieckich wojsk ze swojego terytorium, co z kolei doprowadziło do walk z Niemcami w Laponii. Ostateczny traktat pokojowy między Finlandią a aliantami został podpisany w Paryżu w 1947 roku.

Szacuje się, że w wyniku wojny zabitych lub zaginionych zostało ponad **63 tys.** osób, w tym zarówno żołnierzy, jak i cywilów. W szczególności naloty powietrzne były katastrofalne dla ludności cywilnej. W wyniku bombardowań życie straciło ok. **1 tys.** cywilów.

RUMUNIA | ESTONIA
ŁOTWA | LITWA
1940

LITWA, ŁOTWA, ESTONIA, RUMUNIA

1940

Aneksja krajów bałtyckich i Rumunii

Tajny protokół paktu Ribbentrop–Mołotow z 23 sierpnia 1939 roku oddawał kraje nadbałtyckie pod dominację ZSRS. W rezultacie ustaleń, we wrześniu 1939 roku, Sowietci wymusili podpisanie umów z krajami bałtyckimi, co pozwoliło na rozmieszczenie radzieckich baz na ich terytoriach. Niedługo później ZSRS oskarżył te kraje o łamanie sojuszy, w tym działania prowokacyjne. Zażądała ukarania winnych oraz utworzenia nowych komunistycznych rządów i zwiększenia obecności wojskowej.

Prezydentów Estonii i Łotwy aresztowano i wywieziono w głąb ZSRS, gdzie zmarli, prezydentowi Litwy udało się uciec. Utworzono nowe rządy, przeprowadzono sfałszowane wybory do parlamentów, które już na pierwszych posiedzeniach zdecydowały o przyłączeniu do ZSRS. Jako pierwsza niepodległość straciła Litwa, następnie Łotwa i Estonia.

Rozpoczęły się deportacje, aresztowania, według wcześniej przygotowanych list proskrypcyjnych oraz sowietyzacja pod nadzorem Moskwy. Wszystkiemu towarzyszył nadzwyczajny terror.

Wszystkie trzy republiki odzyskały suwerenność we wrześniu 1991 roku, jednak wojska rosyjskie pozostały nadal w regionie. Litwę opuściły w 1993 roku, Estonię w 1994, a Łotwę w 1999 roku.

Po aneksji państw bałtyckich, w czerwcu 1940 roku, ZSRS zaatakował Rumunię (efekt paktu Ribbentrop–Mołotow), zajmując tereny Besarabii, północnej Bukowiny i Kraj Herca. Natomiast miesiąc później także sześć wysp na rzece Kilia. Zajęcie tych ziem nastąpiło po ultimatum, które Sowietci postawili Rumunii, grożąc użyciem siły w przypadku nieoddania żądanych terytoriów.

Aneksja części Rumunii oraz krajów bałtyckich przez Armię Czerwoną rozpoczęła cierpienia milionów ludzi. Metody represji stosowane w tych krajach były podobne, różniły się jedynie natężeniem. Aresztowania, masowe deportacje w głąb Rosji, przymusowa praca, grabież, prześladowania, terror, głód oraz sowietyzacja pod nadzorem Moskwy stały się codziennością.

POLSKA

1944–1993

Od 1944 roku ziemie polskie, zajmowane przez Armię Czerwoną, były sukcesywnie poddawane terrorowi i sowietyzacji. Eksterminacja elit narodu polskiego odbywała się poprzez likwidację uczestników akcji „Burza” na Wileńszczyźnie, Obławę Augustowską oraz porywanie i mordowanie działaczy Polskiego Państwa Podziemnego.

W 1945 roku przez Polskę, w tym głównie przez ziemie zachodnie i północne (dotychczas niemieckie), przetoczyła się fala demontażu przedsiębiorstw i zakładów przemysłowych, a także kolejna fala deportacji – głównie górników z Górnego Śląska. W latach 1945–1956 ZSRR wykorzystywał różne obszary gospodarcze i rolne w Polsce, często nie przestrzegając warunków umów, kupując np. dziesiątki milionów ton węgla kamiennego po cenach wielokrotnie niższych od światowych.

Po wojnie, w Polsce stacjonowała Północna Grupa Wojsk Armii Radzieckiej (później Federacji Rosyjskiej), której liczba żołnierzy w 1945 roku wynosiła ok. miliona, a w latach 1957–1990 zmalała do ok. 70 tys. Zajmowali oni ponad 100 baz, które czasami znajdowały się w miejscowościach o charakterze eksterytorialnym, takich Świątoszów czy Borne Sulinowo. Nie bez znaczenia była także polityczna podległość władz PRL, zgoda na proces sowietyzacji i fałszowanie historii, a także infiltracja polskiego wojska, milicji, służb zagranicznych oraz administracji państwowej i gospodarczej przez sowieckie służby.

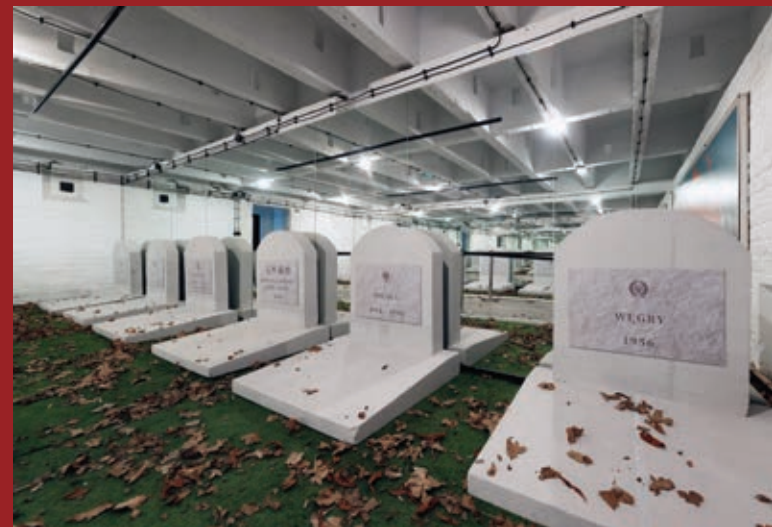
WĘGRY

1956

Powstanie węgierskie

Zainspirowani uzyskanymi przez Polskę ustępstwami ze strony ZSRR, w reformowaniu systemu i odejściu od stalinizmu, Węgrzy rządzeni w sposób totalitarny, otwarcie wystąpili przeciwko dominacji Związku Radzieckiego.

23 października 1956 roku w Budapeszcie rozpoczęła się manifestacja, która jeszcze tego samego dnia przerodziła się w krwawą rewolucję. Wolnościowe aspiracje początkowo wyrażane w stolicy przez środowiska studenckie, następnie przez pozostałą część społeczeństwa w innych miastach, zostały brutalnie stłumione. Po początkowych pozornych ustępstwach, Sowieci aresztowali członków węgierskiego reformatorskiego rządu. Następnie na Węgry wkroczyło ponad 150 tys. żołnierzy sowieckich oraz 2 tys. sowieckich czołgów wspieranych przez ciężką artylerię i lotnictwo szturmowe.

Węgierska walka o wolność zakończyła się tragicznie. W wyniku sowieckiej interwencji zginęło ok. **32 tys.** osób, **20 tys.** zostało rannych, aresztowano ok. **150 tys.**, **13 tys.** internowano, **2 tys.** wywieziono do łagrów, a ok. **200 tys.** Węgrów w obawie przed represjami wyjechało za granicę. Blisko **350** skazano na śmierć. Wśród nich byli ówczesny premier Imre Nagy i minister obrony – Pál Maléter.

CZECHOSŁOWACJA

1968

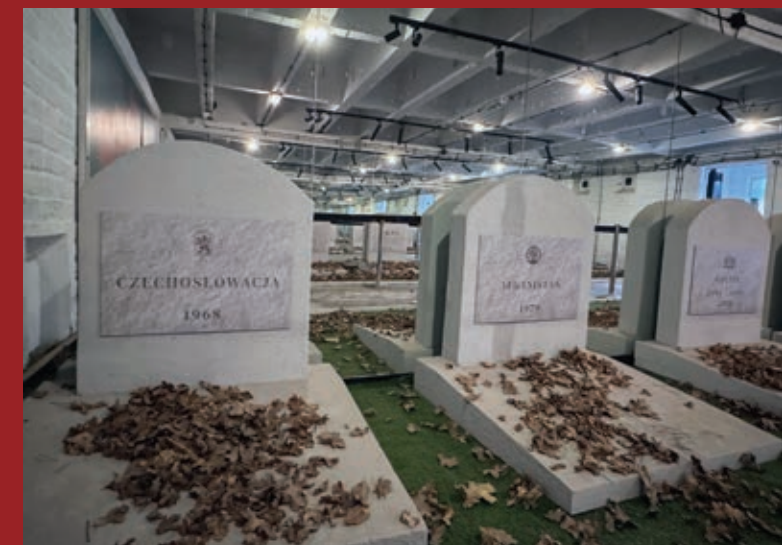
Praska Wiosna i operacja „Dunaj”

Na początku 1968 roku w Komitecie Centralnym Komunistycznej Partii Czechosłowacji władzę przejęli liberalni politycy, na czele z Alexandrem Dubčekiem. Dążyli oni do wprowadzenia „socjalizmu z ludzką twarzą”, poprzez reformę ustroju. Ich reformy obejmowały m.in. zniesienie cenzury, co przyczyniło się do wzrostu aktywności społecznej.

Obawy przed rozprzestrzenieniem się tendencji liberalnych na inne kraje doprowadziły do interwencji wojsk Układu Warszawskiego, w tym polskich. W nocy z 20 na 21 sierpnia 1968 roku pierwsi żołnierze Armii Sowieckiej, Ludowego Wojska Polskiego, Węgierskiej Armii Ludowej i Bułgarskiej Armii Ludowej, wkroczyli do Czechosłowacji. Do operacji zaangażowano blisko 500 tys. żołnierzy, 6300 czołgów oraz 800 samolotów. Ze strony polskiej, w interwencji wzięła udział 2 Armia Wojska Polskiego licząca ok. 40 tys. żołnierzy. Czechosłowacka armia, chcąc uniknąć ofiar, nie stawiała oporu. Jedyne ludność cywilna manifestowała, nie przestrzegała godziny policyjnej, blokowała drogi czy odmawiała okupantom sprzedaży towarów.

Zdarzały się też bardziej zdecydowane wystąpienia i protesty, w wyniku których dochodziło do starć z wojskami okupacyjnymi.

Zbrojna interwencja pod kryptonimem „Dunaj” spowodowała śmierć ponad **90** osób, rannych zostało ponad **800**, w tym ponad **300** ciężko. Wobec inicjatorów i zwolenników procesu demokratyzacji stosowano represje, **kilkadziesiąt tysięcy** Czechów i Słowaków opuściło kraj.

AFGANISTAN

1979

W kwietniu 1978 roku przewrót komunistyczny obalił umiarkowany rząd Afganistanu, co doprowadziło do poważnego kryzysu wewnętrznego w kraju. Znaczna część społeczeństwa sprzeciwiała się nowej komunistycznej władzy, która próbowała wprowadzić daleko idące reformy społeczne, podważające tradycyjne wartości kulturowe mieszkańców Afganistanu. W wyniku tych działań pojawił się opór społeczny, który wywołał antyrządowe protesty, a w końcu doprowadził do wybuchu wojny domowej.

Komunistyczny rząd stracił kontrolę nad większością terytorium kraju. W tej sytuacji ZSRR – na mocy podpisanego 5 grudnia 1978 roku układu o wzajemnej przyjaźni i pomocy – zdecydował się na interwencję militarną. Początkowo do Afganistanu wysłano kilkuset doradców oraz sprzęt wojskowy. Ostatecznie, oficjalne zaangażowanie wojsk powietrznodesantowych miało miejsce 25 grudnia 1979 roku. W szczytowym okresie kontyngent Armii Sowieckiej liczył ok. 120 tys. żołnierzy. W wojnie starły się wojska radzieckie z partyzantami nazywanymi mudżahedinami, wspieranymi przez Stany Zjednoczone oraz Arabię Saudyjską.

Po dziewięcioletnich walkach, które przyniosły ogromne zniszczenia kraju, 15 lutego 1989 roku, ostatni radzieccy żołnierze opuścili Afganistan.

Największymi ofiarami radzieckiej inwazji była ludność cywilna, ale dokładna liczba ofiar pozostaje nieznana. Szacuje się, że w wyniku wojny mogło zginąć nawet do **2 mln** osób, rannych zostało od **2** do **4 mln**. Liczbę uchodźców wskazuje się na blisko **3 mln**, natomiast pozostających w granicach państwa, ale poza swoim miejscem zamieszkania, było **2 mln**.

GRUZJA

1991–1992, 2008

Gruzińsko-rosyjskie konflikty zbrojne miały swoje źródło w proklamacji niepodległości Gruzji. Wychodząc ze strefy wpływów Rosji, w kwietniu 1991 roku, Gruzja stała się państwem, z którego secesję ogłosiły muzułmańska Abchazja i Osetia Południowa. Osetyńscy ogłosili niepodległość jeszcze w grudniu 1990 roku, ale nie uznała jej ani międzynarodowa społeczność, ani Gruzja. Gruzini zlikwidowali autonomię Osetii oraz wprowadzili stan wyjątkowy na jej terenie. Wydarzenie to przerodziło się w wojnę w latach 1991–1992, w wyniku której Gruzja utraciła kontrolę nad tym obszarem. Osetię Południową wspierały wówczas Osetia Północna oraz Federacja Rosyjska. W czerwcu 1992 roku doszło do zawieszenia broni oraz rozlokowania rosyjskich sił pokojowych w regionie.

Do eskalacji doszło ponownie w 2004 roku, po wyborze Michaila Saakaszwilego na prezydenta Gruzji, co doprowadziło do wybuchu kolejnej wojny.

Choć Gruzja jako pierwsza zaatakowała stolicę Osetii Południowej (konflikt objął również Abchazję), odpowiedzialność leży głównie po stronie Rosji, która prowokowała konflikt, także militarnie. Gruzini zareagowali na te prowokacje, jednak reakcja Rosjan była niewspółmierna do zagrożenia. Wojna trwała od 7 do 12 sierpnia 2008 roku. Dzięki wsparciu Rosji separatyści odnieśli zwycięstwo, co dla Gruzji okazało się polityczną klęską – Abchazja i Osetia zachowały swoją niezależność, a terytorium Gruzji uległo zmniejszeniu. Obie te jednostki polityczne są uznawane tylko przez pięć państw, mimo to władze gruzińskie nie mają na nie wpływu, co jest efektem rosyjskiej interwencji.

Według różnych szacunków zginęło od **1 tys.** do ponad **2 tys.** osób (Gruzinów i Osetyńczyków), w tym **169** gruzińskich żołnierzy i **16** policjantów. Ponad **100 tys.** Gruzinów uciekło z Abchazji i Osetii Południowej. Łącznie ok. **158 tys.** osób wyjechało ze swoich domów.

Gruzja poniosła też olbrzymie straty materialne, a działania wojenne zniszczyły infrastrukturę wojskową i komunikacyjną oraz wiele budynków mieszkalnych i zabytków.

CZECZENIA

1994–1996, 1999–2009

Pierwsza wojna czeczeńska, trwająca w latach 1994–1996, wybuchła z powodu dążeń niepodległościowych Czeczenów, którzy po rozpadzie ZSRR ogłosili niepodległość, a w 1992 roku odmówili podpisania traktatu federacyjnego z Rosją. Ta, obawiając się m.in. o utratę kontroli nad czeczeńskimi złożami ropy naftowej oraz infrastrukturą naftową – po nieudanych rozmowach i narastających napięciach – 11 grudnia 1994 roku rozpoczęła agresję zbrojną.

Wojna nie przyniosła jednoznacznego rozstrzygnięcia (choć Rosjanie ponieśli klęskę i opuścili Czeczenię), spowodowała natomiast wewnętrzne konflikty oraz doprowadziła do ogromnych zniszczeń w Czeczeni. Siły rosyjskie stosowały broń masowego rażenia, a także dokonywały zbrodni wojennych na szeroką skalę. Czeczeńscy bojownicy z kolei przeprowadzali ataki terrorystyczne w Rosji.

Walki zakończyły się w sierpniu 1996 roku, a traktat pokojowy podpisano w styczniu 1997 roku. Szacuje się, że wojna pochłonęła życie ok. **13 tys.** czeczeńskich bojowników oraz co najmniej **60 tys.** cywilów.

Druga wojna czeczeńska rozpoczęła się jesienią 1999 roku. Formalnie trwała 10 lat, ale już po paru miesiącach, w kwietniu 2000 roku armia

rosyjska opanowała większość terytorium republiki. W przeciwieństwie do pierwszej wojny, tę prowadzono pod hasłem walki z terroryzmem, co zostało uzasadnione serią zamachów terrorystycznych w rosyjskich miastach, których sprawcy nigdy nie zostali ujawnieni.

W pierwszej fazie konfliktu zwyciężyła Federacja Rosyjska, nie zdołała jednak wyeliminować podziemia. Wojna zmieniła swój charakter – z walki narodowowyzwoleńczej przekształciła się w dążenia do ustanowienia republiki islamskiej na Kaukazie, przyjmując formę wojny partyzanckiej, trwającej do 2009 roku, w której odpowiedzialność za działania po stronie rosyjskiej przejęła FSB.

Wojna była niezwykle krwawa i wyniszczająca. Grozny zamieniono w ruinę. Oprócz regularnych działań wojennych, Czeczeni równolegle przeprowadzali ataki terrorystyczne, a Rosjanie tzw. zaczystki (otaczano miejscowość bądź jej fragment, przeszukując dom po domu, w poszukiwaniu osób sympatyzujących z podziemiem) oraz obozy filtracyjne (miejscu, gdzie badano podejrzanych o związki z terrorystami, często poprzez bardzo brutalne, wielogodzinne przesłuchania).

Wojna była tragiczna w skutkach. Nie są znane dokładne liczby ofiar po żadnej ze stron. Szacunki wahają się od **30** do ponad **100 tys.** cywili oraz od **kilku** do **kilkunastu tys.** bojowników czeczeńskich. Ponadto przyjmuje się, że ok. **350 tys.** zmuszonych było opuścić dotychczasowe miejsce zamieszkania.

UKRAINA

2014, 2022–

Od 21 listopada 2013 do 22 lutego 2014 w Ukrainie trwały protesty Euromajdanu, wywołane decyzją prezydenta Wiktora Janukowycza o odrzuceniu umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską. W Kijowie codziennie protestowały setki tysięcy obywateli. Wobec narastającej fali niezadowolenia społecznego oraz trudności gospodarczych, Janukowycz zwrócił się o pomoc do Putina, co jeszcze zaostrzyło sytuację.

W lutym 2014 roku Janukowycz stracił władzę, a Rosja bez walki, w nocy z 27 na 28 lutego, anektowała Krym. Rosyjskie siły specjalne oraz oddziały z głównej bazy Floty Czarnomorskiej przejęły krymskie lotniska, parlament i inne strategiczne obiekty, a tysiące żołnierzy w mundurach bez odznak, które Rosja określiła jako lokalne grupy paramilitarne, przejęło kontrolę nad półwyspem. Zablokowano telekomunikację, atakując sieci komórkowe i internetowe, odcinając Krym od Ukrainy.

W marcu 2014 roku przeprowadzono kontrowersyjne referendum, w którym większość głosujących miała opowiedzieć się za przyłączeniem Krymu do Rosji. Na jego podstawie Rosja formalnie anektowała Krym, co Ukraina i większość krajów zachodnich uznały za nielegalne.

Aneksja wywołała międzynarodowe potępienie oraz sankcje przeciw Rosji, a także przyczyniła się do destabilizacji Ukrainy i konfliktu zbrojnego w Donbasie. Wspierani przez Rosję separatyści rozpoczęli wojnę, która – mimo podpisanego 5 września 2014 roku trójstronnego porozumienia o zawieszeniu broni w Donbasie, z udziałem Rosji, Ukrainy, OBWE i separatystów z Donieckiej i Ługańskiej Ludowej Republiki – wcale się nie skończyła.

24 lutego 2022 roku na rozkaz Putina wojska rosyjskie najechały na Ukrainę, przeprowadzając naloty i ataki rakietowe w różnych kierunkach, w tym na Kijów i Chersoń. Następnym był Mariupol i inne miasta. Najeźdźcy weszli od północy z terenu Białorusi, a od wschodu i południa ze strony Krymu. Dzięki ogromnej pomocy wojskowej państw zachodu, w szczególności Stanów Zjednoczonych, a także Polski, Ukraińcom udało się powstrzymać rosyjski atak. Mimo to, pełnoskalowa i katastrofalna w skutkach wojna trwa nadal.

Do listopada 2024 roku liczba zabitych i rannych osiągnęła blisko **500 tys.** Choć w przeważającej części są to żołnierze, szacuje się, że ponad **10 tys.** ukraińskich cywilów również straciło życie.

Granicę polsko-ukraińską przekroczyło ok. **10 mln** osób, w przeważającej części kobiety i dzieci. Uciekając przed rosyjską agresją, większość z nich znalazła schronienie w Polsce. Mimo ciągłego konfliktu, każdego dnia Ukraińcy wracają do swojej ojczyzny.

SYRIA

2015—

SYRIA

2015—

Wojna domowa w Syrii, która wybuchła w rezultacie demokratycznej rewolucji w 2011 roku, przerodziła się w krwawy i skomplikowany konflikt o międzynarodowym zasięgu. Jednym z kluczowych graczy w tym konflikcie jest Rosja, która najpierw wspierała finansowo i szkoleniowo syryjskie służby porządkowe, a następnie, we wrześniu 2015 roku, na rozkaz Władimira Putina, rozpoczęła interwencję wojskową w Syrii. Intensywne bombardowania, w tym ataki na ludność cywilną oraz operacje sił specjalnych, pozwoliły utrzymać władzę dyktatorską, prezydenta Bashara al-Assada, który stał się gwarantem rosyjskich wpływów w regionie Bliskiego Wschodu. Choć w 2017 roku ogłoszono wycofanie większości wojsk rosyjskich, sytuacja pozostaje niejasna, bowiem większość regularnych żołnierzy zastąpili płatni najemnicy z organizacji „Wagnera”. Szacuje się, że w walkach udział wzięło ponad 50 tys. Rosjan. Wojenny chaos przyczynił się do powstania radykalnej organizacji „Państwo Islamskie”, która dąży do przekształcenia Syrii i sąsiedniego Iraku w Kalifat, stosując do swych celów terror, także w Europie.

W wyniku wojny dotychczas życie straciło ponad **pół miliona** osób, a **kilka milionów** zostało rannych. Ponad **6 mln** opuściło swoje domy, pozostając w Syrii, podczas gdy **4 mln** zdecydowały się na emigrację za granicę. Chociaż Baszar al-Asad odzyskał kontrolę nad większością terytorium Syrii, kraj ten wciąż zmaga się z permanentnym kryzysem, zwłaszcza humanitarnym.

Muzeum Historyczne w Lubinie

PARK LEŚNY W LUBINIE
2024

ISBN 978-83-66574-82-3

9 788366 574823